

Na kraju: moj je opći dojam o ovoj studiji da je sigurno polazište njezina autora ideja slobode koja – isto kao i kod Niklasa Luhmanna – nije tematski predmet promatranja, ali široko otvara zaslon kuta promatranja i tako omogućava upoznavanje s fenomenima koje prije toga nisu bili vidljivi i to postaju tek kad ih se iz njih samih pusti da stupe na scenu.

DUNJA MELČIĆ

Bosnia-Herzegovina Since Dayton. Civic and Uncivic Values, Edited by Ola Listhaug and Sabrina P. Ramet, Collana di studi sui Balcani e l'Europa Centro-Orientale, A Series of Balkan and East-European Studies, Department of Political and Social Sciences, University of Bologna, Forlì Campus, 34, Longo Editore Ravenna, Ravenna, 2013., 430 str.

Ovaj je zbornik radova nastao na temelju znanstvenoga skupa održanog krajem listopada 2009. u Institutu za proučavanje mira u Oslu. Dio je niza sličnih zbornika koji se bave promjenama društvenih vrijednosti i demokratskim sustavima u državama nastalim raspadom socijalističke Jugoslavije. U pripremi svih navedenih zbornika važnu je ulogu imala Sabrina P. Ramet, profesorica političkih znanosti na Norveškom sveučilištu znanosti i tehnologije u Trondheimu i znanstvena suradnica Instituta za proučavanje mira.

Sabrina P. Ramet u radu "Bosnia-Herzegovina since Dayton – An Introduction" (str. 11. – 47.) daje prikaz glavnih političkih, društvenih i gospodarskih prilika u Bosni i Hercegovini u razdoblju nakon sklapanja Daytonskoga mirovnog ugovora. Dan je pregled djelovanja međunarodnoga Ureda visokoga povjerenika (*Office of the High Representative – OHR*), kao i glavni problemi u odnosima između Bošnjaka, Hrvata i Srba, odnosno njihovih političkih predstavnika u vezi s (pre)ustrojem Bosne i Hercegovine. Na kraju rada ukratko su predstavljene drugi radovi ovog zbornika.

Joseph Marko u radu "Ethnopolitics and Constitutional Reform in Bosnia-Herzegovina" (str. 49. – 80.) bavi se ustavnim okvirom Bosne i Hercegovine koji je zadan u jednom od aneksa Daytonskoga mirovnog ugovora. Marko je sveučilišni profesor prava u Grazu, a od 1997. do 2002. bio je jedan od međunarodnih sudaca Ustavnoga suda Bosne i Hercegovine, te u svom radu prikazuje probleme ustavnoga uređenja Bosne i Hercegovine i nesuglasja oko njegove izmjene. Njegov je prijedlog da bi trenutačne krupne političke i društvene probleme trebalo pokušati riješiti stvaranjem nove ustavotvorne skupštine, u kojoj ne bi bile samo političke stranke nego i drugi predstavnici, primjerice oni vjerskih zajednica, da se stvori široka osnovica za novi "društveni ugovor" o uređenju Bosne i Hercegovine. No, barem autoru ovog prikaza, nije sasvim jasno kako bi takva ustavna skupština zaista doprinijela rješavanju postojećih političkih problema Bosne i Hercegovine.

Boris Divjak i Michael Pugh u radu "The Political Economy of Corruption in BiH" (str. 81. – 97.) razmatraju razmjere korupcije u Bosni i Hercegovini, koja je uvjetovana njezinim političkim ustrojem. Njihov je zaključak da je sustav uspostavljen Daytonskim mirovnim ugovorom pogodovao širenju korupcije koja je usko povezana s politikom, odnosno uspostavljen je sustav u kojem je klijentelizam povezan s pripadnosti jednom od triju bosansko-hercegovačkih naroda. Podjela države na entitete, a u Federaciji Bosne i Hercegovine na kantone i županije, omogućila je vodećim strukturama da svoj položaj nerijetko zloupotrijebe za osobnu ili korist "svoje" skupine.

Fikret Čaušević u radu "Bosnia and Herzegovina's Economy since the Dayton Agreement" (str. 99. – 118.) prikazuje glavne značajke i probleme bosanskohercegovačkoga gospodarstva u uvjetima poslijeratne obnove, tranzicije i privatizacije. Kao i u prethodnom prilogu, upozorava se na podijeljenost financijskih i gospodarskih institucija po nacionalnom ključu.

Marko Valenta i Zan Strabac u radu "Refugee Return in Post-War Bosnia-Herzegovina" (str. 119. – 136.) bave se problemom bosanskohercegovačkih izbjeglica, osoba koje su raseљjene unutar Bosne i Hercegovine i povratnika. Prikazano je kako su prema izbjeglicama iz ratne Bosne i Hercegovine postupale zapadnoeuropske države i koji su problemi oko povratka izbjeglica. Iznesen je podatak da po cijelom svijetu i dalje živi 700 000 osoba koje su tijekom rata napustile Bosnu i Hercegovinu. Velika većina njih trajno se nastanila u zemljama u koje su izbjegli i njihov povratak u Bosnu i Hercegovinu nije vjerojatan. Unatoč svim mjerama koje su po završetku rata poduzete da bi se bosanskohercegovačke izbjeglice vratile u svoj predratni zavičaj, zaključuje se da nisu uspjeli pokušaji da se obrnu učinci ratnoga "etničkog čišćenja". Nacionalna homogenizacija nastavila se i nakon rata, pa se i izbjeglice koje su se iz drugih zemalja vratile u Bosnu i Hercegovinu nerijetko ne vraćaju svojim predratnim domovima, nego žive u sredinama u kojima dominira stanovništvo njihove nacionalnosti.

Kristen Ringdal, Ola Listhaug i Albert Simkus u radu "Bosnian Values in a European Context" (str. 137. – 157.) uspoređuju stajalište građana Bosne i Hercegovine u pitanjima kao što su, primjerice, povjerenje u državne institucije, odnos prema demokratskom sustavu, nacionalna netrpeljivost, a zatim iznesene podatke uspoređuju sa stajalištima građana drugih europskih zemalja prema istim pitanjima.

Albert Simkus u radu "Divisions within Bosnia and Herzegovina on Core Values: Effects of nationality, gender, age, education, and size of place of residence" (str. 159. – 182.) razmatra različite društvene vrijednosti građana Bosne i Hercegovine, a zatim analizira kako se te vrijednosti razlikuju među pripadnicima triju bosanskohercegovačkih naroda. Pritom zaključuje da su najveće razlike vidljive u, primjerice, pitanju međunacionalne snopljivosti i odnosa prema pripadnosti Bosni i Hercegovini, a druge su razlike, na primjer one kulturalne, iako vidljive, mnogo manje izražene.

Siniša Zrinščak u radu "Religion and Society in Bosnia and Herzegovina" (str. 183. – 204.) daje sociološki prikaz odnosa građana Bosne i Hercegovine prema religiji. Autor naglašava složenost takva istraživanja i ističe da se na pitanje povezanosti vjere i nacionalne pripadnosti ne mogu dati laki i jednostavni odgovori. Autor se također osvrće na pojedine druge autore koji tvrde da su upravo vjera odnosno vjerske zajednice odgovorne za negativne društvene procese povezane s ratom i međunacionalnom netrpeljivošću. Zrinščak ne poriče važnost vjere za razvoj i oblikovanje nacija, ali upozorava na to da je netočno za sve društvene i političke probleme okrivljivati isključivo religiju.

Pilvi Torsti u radu "Rival histories & textbook reform in Bosnian textbooks 1992-2009" (str. 205. – 223.) bavi se bosanskohercegovačkim udžbenicima povijesti u ratnom i poslijeratnom razdoblju. Ona razmatra te udžbenike u smislu njihove društvene uloge u razvoju liberalne demokracije, izgradnje mira i pluralnoga društva. Njezin je zaključak da su udžbenici povijesti koji se koriste u nastavi učenika svakog od triju bosanskohercegovačkih naroda zapravo pojačali podjelu na "tri zatvorene nacionalistički orijentirane enklave". Na kraju rada i sama autorica ne skriva svoje razočaranje onime što smatra neuspjehom "demokratskog procesa" u provedbi reforme školskoga sustava.

Valery Perry u radu "Classroom Battlegrounds for Hearts and Minds: Efforts to Reform and Transform Education in Post-war Bosnia and Herzegovina" (str. 225. – 246.) razmatra

ulogu međunarodnih čimbenika u razvoju obrazovnog sustava koji će kod učenika razviti vrijednosti snošljivosti, multiperspektivnosti i građanskih vrijednosti u okružju kao što je Bosna i Hercegovina, u kojoj nema istinske opredijeljenosti za takav pristup u obrazovnom sustavu. Kao i u prethodnom radu, i u ovom autorica završava svoje razmatranje u pesimističnom tonu, pa govori o trenutačnom “živom pijesku” obrazovnog sustava u Bosni i Hercegovini, u kojem se ističe nacionalističko pitanje: “Zašto bih ja bio manjina u vašoj školi, kada vi možete biti manjina u mojoj školi?”

Andrew Wachtel u radu “Contemporary Bosnian Fiction: History in Diaspora” (str. 247. – 260.) govori o djelima nekih pisaca koji su tijekom rata napustili Bosnu i Hercegovinu, odnosno o Aleksandru Hemonu, Miljenku Jergoviću i Igoru Štiksu.

Sanin Hasibović u radu “Media Transitions in Bosnia and Herzegovina” (str. 261. – 283.) bavi se bosanskohercegovačkim tiskanim i elektronskim medijima tijekom i nakon rata. I ovdje je opisan utjecaj međunarodnih predstavnika na oblikovanje i razvoj tih medija u razdoblju nakon rata. Autor zaključuje da, unatoč svim promjenama i poboljšanjima, bosanskohercegovački mediji dijele sudbinu same države, u kojoj ne postoji konsenzus oko njezina budućega državnog i društvenog uređenja.

Harun Karčić u radu “Islam After Communism in Bosnia and Herzegovina: A brief Study” (str. 285. – 307.) daje kratak prikaz islama u Bosni i Hercegovini tijekom komunističke vladavine, u ratu 1990-ih i nakon rata. Autor smatra da je islamska vjerska zajednica u vrijeme komunističke vlasti bila svedena na jedva održivu razinu. Padom komunizma islam je zadobio mnogo veći utjecaj među Bošnjacima. Tijekom ratnih godina u Bosni i Hercegovini započele su se širiti i nove interpretacije islama. Ti su novi utjecaji dolazili preko muslimana koji su u Bosnu i Hercegovinu došli tijekom rata kao humanitarni radnici ili mudžahedini, zatim strane islamske literature, Bošnjaka koji su studirali u muslimanskim zemljama, kao i bošnjačkoga iseljeništa. Svi su ti utjecaji bili posebno istaknuti tijekom i neposredno nakon rata, a nešto manje danas. Zbog svih spomenutih promjena islam danas u Bosni i Hercegovini igra mnogo važniju ulogu, ali se to odnosi isključivo na Federaciju Bosne i Hercegovine, a ne i na Republiku Srpsku.

Florian Bieber u radu “Croats in Bosnia and Herzegovina” (str. 309. – 327.) daje osnovne podatke o bosanskohercegovačkim Hrvatima, i demografske i one o njihovoj političkoj organizaciji i utjecaju i važnosti Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini. Također upućuje na određene rasprave u vezi s identitetom bosanskohercegovačkih Hrvata (Ivan Lovrenović, Jure Krišto).

Sarah Correia u radu “The Politics of memory in Bosnia’s Republika Srpska” (str. 329. – 350.) bavi se “politikom sjećanja” u Republici Srpskoj, zaključujući da se ona temelji na prikazivanju rata u kojem je nastala kao “odbrambeno-otadžbinskog”. Također se inzistira na tome da su u posljednjem ratu sve sukobljene strane počinile zločine, ali se istodobno pozivanjem na prethodne događaje, posebno one iz Drugoga svjetskog rata i stradanja Srba u NDH, zapravo “opravdavaju” srpski postupci u posljednjem ratu, pa žrtve koje su pale u srpskim nasiljima postaju “same” krive za svoje stradanje.

Mitja Velikonja u radu “Between Collective Memory and Political Action: Yugonostalgia in Bosnia-Herzegovina” (str. 351. – 368.) bavi se “mapiranjem jugonostalgije” u Bosni i Hercegovini, pa je u radu opisano djelovanje različitih antifašističkih i jugo-titističkih skupina i pojedinaca u Bosni i Hercegovini. Autor kaže da nasuprot “pasivnoj” nostalgiji postoji i ona “emancipatorska”, odnosno “angažirana”, koja ne gleda u prošlost nego je usmjerena prema “boljoj budućnosti” jasno pokazujući na kojim tradicijama prošlosti treba graditi “budućnost”.

Zachary T. Irwin u radu "Bosnia and the European Union" (str. 369. – 392.) prikazuje odnos Europske unije prema Bosni i Hercegovini, odnosno kako je Europska unija preko svojih struktura i predstavnika djelovala u toj zemlji, utječući na njezinu poslijeratnu obnovu i društveno-politički razvoj, kao i do kakvih je učinaka i neuspjeha došlo tijekom tog angažmana.

Slijedi "Conclusion" (str. 393. – 404.) odnosno zaključak koji je napisala Sarrah Correia. U zaključku se, na temelju prethodno spomenutih radova, ponovno razmatraju neki glavni problemi Bosne i Hercegovine i glavne značajke njezina političkoga i društvenoga života. Na kraju se nalazi popis literature povezane s temom kojom se zbornik bavio, kratke biografije autora koji su sudjelovali u pisanju zbornika i indeks osobnih i zemljopisnih imena i drugih pojmova.

Kao što je iz prikazanog vidljivo, ovaj je zbornik okupio niz autora različitih zanimanja i podrijetla, koji su obradili mnoge teme, iznijeli brojne korisne podatke i razmotrili stanje i probleme u suvremenoj Bosni i Hercegovini.

NIKICA BARIĆ

Dénes SOKCSEVITS, *Horvátország a 7. századtól napjainkig* [Hrvatska od stoljeća sedmoga do današnjih dana], Mundus Novus Kiadó, Budapest, 2011., 846 str.*

Dinko Šokčević napisao je 1300-godišnju povijest Hrvatske na mađarskom jeziku, ispisavši 846 stranica namijenjenih mađarskoj historografskoj struci i obrazovanoj publici.

Sinteza povijesti zemalja težak je žanr. Kulturno razvijeni narodi obično nastoje podastrijeti svojoj javnosti povijest i prošlost njima važnih zemalja i nacija. Ovdje, naravno, postoji više mogućnosti. Nakladnici nekih država, primjerice Italije, prevode najbolje ocijenjena djela, a drugi, napose Francuzi ili Amerikanci, pisanje povijesti pojedinih naroda prema svojim motrištima prepuštaju vlastitim stručnjacima. U svezi s autorima opet se javljaju dva pristupa: ponekad knjigu u cijelosti piše ista osoba, najčešće obrazovani novinar ili diplomat, a drugom se prilikom susrećemo s višeautorskim pothvatima, kada svaki sudionik piše o svom stručnom području. Prednost je prvoga jedinstvena vizija i koherentan sustav gledišta, što slabi neujednačeno zanimanje i površnost, zbog kojih su ovakve knjige povremeno veoma daleko od kriterija znanstvenosti. Mada kod drugog rješenja sva razdoblja obrađuju najbolji stručnjaci, samo u najrjeđem slučaju dolazi do objedinjenja gledišta i ujednačavanja kvalitete, pa čak možemo smatrati značajnim rezultatom ako urednik uspije uskladiti proturječne podatke pojedinih autora.

Gdje se nalazi Dinko Šokčević unutar te autorske matrice? Na našu sreću, izvan nje. On je u prvom redu intelektualac dvojnoga identiteta: među njegovim precima ima podjednako Hrvata i Mađara, obje kulture donosi iz roditeljskoga doma te ih baštini s punim pravom. S druge strane, posjeduje jedinstveno široko temeljno obrazovanje. Nakon srednje škole završene u Budimpešti, u Novom Sadu studira hrvatsku i srpsku lingvistiku i književnost, nakon čega diplomira povijest umjetnosti i arheologiju u Zagrebu. Pored poznavanja starije povijesti posebno se bavi istraživanjem XIX. i XX. stoljeća te hrvatsko-mađarskim

* Ovo je uređena verzija izlaganja dr. sc. Antala Molnára na promociji knjige Dinka Šokčevića održanoj na Hrvatskom institutu za povijest 5. srpnja 2011. godine.